

Бундесархив као меморија немачке нације

Осамнаест година после поновног уједињења Бундесархив је направио заокрет за будућност. После дефинитивног лоцирања места и обима изградње нове зграде за нови депо Бундесархива у Берлину (Лихтерфелде), на ту фазу пројекта могла је свечано да се стави круна. Државни министар за културу Бернд Нојман, у говору за време традиционалне свечаности, указао је на улогу Бундесархива у очувању националног идентитета и нагласио: „Бундесархив, који чува важан део сећања наше нације, има истакнут значај као посредник између прошлости и будућности, јер њему поверени фондови архивске грађе представљају огледало немачке и европске историје прошла два века. Овде се чувају и на располагању су централни извори целокупне државе, који су за наш национални идентитет од непроцењиве вредности“. На укупно осам места Бундесархив има централе у којима чува ову грађу. Изградњом нове зграде у Берлину Бундесархив добија могућност проширења, као и суочавања са будућим изазовима. Председник Бундесархива, проф. др Хартмут Вебер, окарактерисао је изградњу нове зграде као модел економичне и еколошке трајности. „Нова зграда намењена депоима добиће адекватну климатску заштиту, која ће при минималним редовним радним и енергетским трошковима осигуравати трајно очување архивске грађе, а помоћу соларног система добијаће се потребна енергија. Неизмеран потенцијал великог поседа јамчи да ће Бундесархив током дужег времена имати довољно смештајног капацитета“, рекао је председник Вебер на пригодној свечаности.

Из речи председника Бундесархива, као и државног министра одговорног за Бундесархив, постаје јасно да састав архива одражава територијалну и административну историју једне земље. Основни елемент у историји немачког архивског бића јесте тежња ка федералном систему. Немачки савез (1815–1866) настао је из слабе државне структуре Светог римског царства, произилазећи из великих територијалних промена у доба Наполеона. Тек оснивањем државе 1871. године за време канцелара Бизмарка, Немачка је добила чвршће државне контуре. Маса архивске грађе из периода Светог римског царства доспела је у Аустријски државни архив (Das Österreichische Haus-, Hof- und Staatsarchiv), док је Архив Немачког савеза био предат у централу Државног архива из периода Рајха у Франкфурту,

одакле је ова грађа 2000. године доспела у Бундесархив у Кобленцу. Остатак фондова грађе Дворског суда Рајха, код којег су праксу судског службеника вршила славна имена у рангу Јохана Волфганга Гетеа, данас се такође чува у Бундесархиву.

Државни архив се после изгубљеног Првог светског рата утемељио у Потсдаму и његов главни задатак био је да сачува грађу побеђене армије. „Државном архиву је, приликом његовог оснивања 1919. године, постављен задатак да у текућој Државној управи сакупи материјал који више није потребан за оперативан рад и учини га доступним за научно коришћење и објављивање. У оквиру овог налога, сређивање историје Светског рата био је наредни и најважнији задатак, поготово што су војна и остала ратна документа чинила основ архивских фондова грађе Државног архива“, изнео је први директор Ритер Мерц од Квирнхајма, у предговору првог тома серије архивских издања за први период Рајха, 1925. године.

Архивске управе Пруске, Баварске, Саксоније, Виртемберга као и других савезних држава, обухватајући слободне градове Либек, Хамбург и Бремен, биле су потпуно независне од Државног архива. Тај систем је остао непромењено и за време владавине националсоцијалиста.

Безусловном капитулацијом немачких оружаних снага 8. маја 1945, завршило се постојање Рајха као државе. Од међународно-правног субјекта Немачка је постала објекат моћи победника. Заплена докумената и архиве побеђених противника свакако представља последицу рата. Еквивалентно обиму сукоба и поремећаја поретка током Другог светског рата, одвијала се и заплена докумената. Осим тога, морали су да се припреме и буду на располагању документи потребни за Нирнбершки процес, у којем се судило злочинцима нацистичког режима. Кад се посматра из ове визуре постаје јасно да нису били заплењени само материјали централних управних органа Рајха, Националсоцијалистичке немачке радничке партије, запоседнутих области, него и регионалних и локалних установа, као и приватних лица. Материјали су потом транспортовани у САД, Велику Британију и СССР.

После стапања три западне зоне у Савезну Републику Немачку 1949. године, Савезна управа основала је 1952. године Савезни архив у Кобленцу, у релативној близини новоствореног седишта владе у Бону. Бундесархив је требало да преузме задатке Државног архива (Архива Рајха) у западном делу подељене земље. Војни архив, као посебан део са седиштем у Фрајбургу у Брајсгау, постао је саставни део Бундесархива 1968. године. Само су документа Министарства иностраних послова остала у његовој управи.

Враћање архивске грађе коју су запленили победници био је дуготрајан процес. Маја 1955, у вези за односима Запада и владе СР Немачке, речено је да ће уследити преговори о враћању докумената. Годину дана касније потписан је Протокол између САД и СР Немачке о трансферу докумената. Слично се развијао и процес са Великом Британијом.

Упркос томе, са враћањем докумената се оклевало, пошто су прво биле пописивана, а потом и филмована. У Александрији (Вирџинија) настало

је 100 информативних средстава (тзв. Александријски водичи), чиме је олакшан приступ документима не само за истраживачке и научне сврхе, већ и за рад државних заступништава у разјашњавању ратних злочина. Враћање грађе се одуговлачило деценијама.

Архивска грађа коју је вратио СССР паралелно се за ту сврху предавала Немачкој Демократској Републици. Процес враћања до данас није завршен и то остаје централни задатак и обавеза Бундесархива.

Одељење „В“ Бундесархива у Кобленцу руководи актима свих министарстава СР Немачке, са изузетком Министарства спољних послова, које има сопствени архив у Берлину, као и Министарства одбране, чија се акта обрађују у Одељењу Војног архива у Фрајбургу. Грађа надлештава немачког Рајха пре 1945. године чува се у Одељењу „Р“ у Берлину – Лихтерфелде, са изузетком аката Министарства спољних послова и војне грађе.

Поновним уједињењем обе немачке државе 1990. године, Бундесархив је преузео одговорност за Централни архив ДР Немачке, укључујући Филмски и Војни архив. Грађа партија и масовних организација ДРН, у оквиру задужбине и истовремено као Одељење, интегрисана је у Бундесархив. У Берлину се сада, осим Одељка „Р“, налазе Одељење ДР Немачке и „Задужбински архив партија и масовних организација Демократске Републике Немачке у Бундесархиву“, као и Филмски архив. Војна грађа Националне народне армије (ДР Немачка) смештена је у Војни архив у Фрајбургу. Тако Одељење Војног архива чува сећање на војне снаге од 1867. године, а то значи да су приступачни документи Војске Севернонемачког савеза, Пруске армије (1867–1918), Царске морнарице, Колонијалне војске и добровољачких чета, Одбрамбених снага Рајха, Министарства одбране, Националне народне армије и Савезног министарства одбране.

Грађа Архива у Бајројту, који припада Одељењу „В“, омогућава истраживање докумената о бекствима преко границе и прогонима крајем Другог светског рата, о регионалној историје и породицама са некадашње источне немачке територије, као и о социјалној и друштвеној историје Савезне Републике Немачке.

У Лудвигсбургу је 1958. године основана Централа за разјашњавање злочина националсоцијалиста као заједничка Централна служба земаљских управа правосуђа. На основу споразума између Савеза и немачких области, Бундесархив преузима документа Централне која више нису потребна за процес кажњавања. За те сврхе у Лудвигсбургу је основана сервис-служба Бундесархива.

У Раштату, месту на којем је окончана револуција 1949. године, Бундесархив са „Спомен местом сећања на ослободилачке покрете у историји Немачке“ подсећа на дугу борбу Немаца за уставну државу и њено међународно признање.

Сабирни центри у Светом Аугустину (код Бона) и Хопегартену (код Берлина), као и Војни сабирни центар у Фрајбургу, представљају центре за смештај докумената и сервис за највиша савезна надлештва. Они растеређу-

ју регистратуре, јер се документа која више нису потребна за оперативан рад чувају ту до истека рока њиховог чувања и поново се дају на располагање, уколико за тим постоји захтев. Највише савезне управе на овакав начин штеде знатан простор и људске ресурсе, а смањују и расходе за организацију и управу. Архивска сервис-служба у Хопегартену током наредних година развиће се у центар за чување фондова и архивске грађе свих врста, као и за микрофилмовање и дигитализацију.

Интензитетом који је пре неколико година био незамислив, Бундесархив користи интернет да би пружио информације својим корисницима, партнерима у истраживању и руковођењу. Истраживачима су преко интернета доступни не само преглед фондова, него и многа онлајн информативна средства. Број тих средстава као и количина дигитализоване грађе стално расту (на пример, Национални одбрамбени савет ДР Немачке). На тај начин Бундесархив трасира своју дигиталну будућност.

Превод с немачког: Ранка Рађеновић